

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA O'YINLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH BO'YICHA METODIK TAVSIYALAR

Abdullayeva Lobar Abdulboqievna

Buvayda tumani 20-maktabni Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolamda savod o'rgatish davrida qo'llaniladigan grammatik o'yinlar o'quvchi imkoniyatlarini to'la ishga solishi, har bir tovush va harfning eng nozik tomonlariga alohida diqqat bilan qarashi, qo'llaniladigan grammatik o'yinlar ham hilma-hil bo'lib, o'quvchiga bilim berish, uni toliqishdan saqlash, o'zi bajargan ishdan zavqlanish imkoniyatini yaratishi haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz.*

Kalit sozlar: *Savodxonlik, gramatika, "So'z tuzish" o'yini, "Sirli kataklar" o'yini, "Bo'g'inlardan so'z tuzish" o'yini, Morfologik o'yinlar*

Savod o'rgatish davrida qo'llaniladigan grammatik o'yinlar o'quvchi imkoniyatlarini to'la ishga solish, har bir tovush va harfning eng nozik tomonlariga alohida diqqat bilan qarashga undaydi. Bu davrda qo'llaniladigan grammatik o'yinlar ham hilma-hil bo'lib, o'quvchiga bilim berish, uni toliqishdan saqlash, o'zi bajargan ishdan zavqlanish imkoniyatini yaratadi. 1-sinf bolalariga bilim berish o'yin asosiga qurilsa samarali natijalarga erishish mumkin. Bu yoshdagi bolalarni toliqtirmaslik, o'qish va yozuv darslarini qiziqarli tashkil etish, sidirg'ali o'qish, husnixat malakalarini shakllatirish va mustahkamlash uchun yozuv mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil qilish, o'yin shaklida uyushtirish zarur. O'quvchilar bilan grammatik o'yinlar uyushtirilgan ekan, ularga barcha o'quvchilarni to'g'ri va chiroyli yozuvda xato va kamchiliklarga yo'l qo'yadigan o'quvchilarni ko'proq jalb qilish kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari fonetikadan bir qator bilimlarni egallaydilar. Unli, undosh tovushlarni talaffuz qilish va taqqoslash asosida farqlaydilar. Undosh tovushlarning jarangli va jarangsiz talaffuz etilishi, jufti bor va jufti yo'q jarangli va jarangsiz undosh tovushlar haqida amaliy bilim oladilar. Bu borada boshlang'ich sinflarda qo'llaniladigan tekshirish metodi tovushlarning jarangli yoki jarangsiz ekanligini anglab olish imkonini beradi. Bu o'z navbatida to'g'ri yozishda qo'l keladi. Shuningdek bu sinflarda bo'g'in va uning turlari, urg'uli va urg'usiz bo'g'inlar, tovushlarning bir-biriga ta'siri haqida amaliy bilim oladi. Bularning barchasini o'zlashtirib olish bir qator murakkabliklar tug'diradi. Shu tufayli boshlang'ich sinflarda fonetikaga oid didaktik o'yinlardan foydalanish qo'l keladi.

"So'z tuzish" o'yini. O'yin savod o'rgatish davrida o'tkaziladi. Bu o'yinlarni bajarish o'quvchilarga tovushning so'z hosil qilishidagi ahamiyatini to'laroq tushunib olish imkonini beradi. O'quvchilar ushbu o'yinda ishtirok etar ekan, so'zlarning turli- tuman usullar bilan hosil bo'lishi katta qiziqish uyg'otadi. O'zlari hosil qilgan yangi so'zlardan bevosita zavq olishga muvaffaq bo'ladi. So'z tuzish o'yini savod o'rgatishning tarkib – tahrir (analitik – sintetik) tovush metodi asosida bajariladi. Ushbu metodning ikkinchi qismi tuzish, qurish, birlashtirish singari ma'nolarni bildiradi. So'z tuzish o'yini ham aynan so'zga hilma-hil

tovushlarni, bo'g'inlarni qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bu o'yinni bajarishda so'zga turli hil usullar bilan tovush qo'shib yangi so'z hosil qiladi.

“Bo'g'inlardan so'z tuzish” o'yini. Xattaxtaga yozma harflar bilan oila, ona, ana, tola, Lola, Ali so'zlari yozib qo'yiladi. O'quvchilar kesma bo'g'inlar yordamida shu so'zlarni yozadilar. L tovushi so'zning qayerida kelayotganini aniqlaydilar. L tovushi qatnashmagan so'zlaning aralashtirilib berilishi o'quvchilar diqqatini orttiradi. Bunday o'yinlarni boshqa harflarni o'rganish davomida ham qo'llash mumkin. D harfini o'rganish jarayonida Odil, Madina, Dildora, dala, dada, odob singari so'zlarni kesma bo'g'inlar yordamida yozish mumkin. Birinchi bo'lib yozib bo'lgan o'quvchi o'yin g'olibi hisoblanadi va rag'batlantiriladi.

Morfologik o'yinlar . Morfologik materiallar boshlang'ich sinflarda ancha keng o'rganiladi. To'rt yil o'qish davomida o'quvchilar so'z va uning ma'nolari, so'z shakli, so'zning morfologik tarkibi yuzasidan bir muncha bilimga ega bo'ladi. So'z turkumlari, uning asosiy, qo'shimcha va o'ziga xos belgisi ustida nazariy hamda ko'proq amaliy bilimlar oladi. Boshlang'ich sinf ona tili o'quv dasturlari o'quvchilarning xususiyatlarini ularning yilma-yil aqliy, axloqiy va jismoniy jihatdan o'sib borishini hisobga olgan holda bosqichli ketma-ketlik tamoyili asosida tuzilgan. Shunga asosan har bir mavzuning o'quvchilar tomonidan oson o'zlashtirib olinadigan qismi quyi sinflarda murakkabroq qismi keyingi sinflarda o'rganiladi. Ba'zi so'z turkumlari boshlang'ich ta'limning hamma sinflarida o'rganiladi. Dastlab uning asosiy belgisi- narsa-buyum nomini, belgisini, sanog'ini va harakatini bildirishi o'rganiladi, o'quvchining shu olgan bilimlari asosida qanday so'roqqa javob bo'lishi singari qo'shimcha belgisi ham o'zlashtirilib olinadi. O'quvchilar sinfdan-sinfga o'tib ulg'ayib borishi bilan so'z turkumlarining o'ziga xos belgisi ham o'rganilib boriladi. O'quv materialining bunday o'rganilishi bir sinfdan egallangan bilimlarning keyingi sinflarda yana takrorlanishini taqozo etadi.

O'quvchiga beriladigan bilim bolalarning ilgarigi sinflarda olgan bilimlari asosiga quriladi. Bu o'quvchining ilgari olgan bilimiga tayanib xilma-xil grammatik o'yinlarni uyushtirish imkonini beradi. Chunki mavzu yuzasidan ma'lum darajada bilim va ko'nikmalar bo'lgandagina uyushtiriladigan grammatik o'yinda o'quvchining faol qatnashishiga imkon yaratiladi. Yana bir tomoni o'quvchi o'zida bor bilimlar asosida mashg'ulotga ijodiy yondashadi, faoliyat ko'rsatadi

Morfologiyada o'quvchilar har bir grammatik xodisaning o'xshash va farqli tomonlarini o'rganishadi. Ularni taqqoslash orqali turli grammatik o'yinlar uyushtirish mumkin. Bunday mashg'ulotni morfologiyani o'rganishga bag'ishlangan har bir darsda ham qo'llash mumkin. Masalan atoqli otlarni o'tganda uni turdosh ot bilan, kelishik qo'shimchalarni o'tganda ularni o'zaro taqqoslash mumkin bo'lsa, ot yasovchi qo'shimchalarni o'rganganda bir-biriga yaqin bo'lgan ikki so'z yasovchi qo'shimcha yordamida grammatik o'yin uyushtirish mumkin.

Boshlang'ich sinflarda morfologiya o'rnida so'z atamasi ishlatiladi. O'quvchilar leksikologiya va so'z yasashga oid bilimlarni ham so'z bo'limida o'rganishadi, shu tufayli biz

ham tilshunoslikning yuqoridagi bo'limlariga oid o'yinlarni morfologik o'yinlar majmuasida berishni lozim deb bildik.